nieuws- en informatieblad

ROND 1900

2016 - 3 / juni

BELANGRIJKE DATA

- Zaterdag 20 augustus 2016, evenement Rotterdam.
- Zaterdag 17 september 2016, evenement Drachten.

IN DIT NUMMER

- Van het bestuur (pag. 2).
- Impressies evenementen Doesburg en Kampen (pag. 2 en 3).
- Evenement: zaterdag 20 augustus 2016, excursie naar Rotterdam (pag. 4).
- Evenement: zaterdag 16 september 2016, excursie naar Drachten o.a. Dada-tentoonstelling (pag. 9).
- Petit Musée d'Orsay aan het Museumplein (pag. 11).
- Op bezoek bij een verzamelaar van gelegenheids-grafiek (pag. 17).
- Tentoonstellingsagenda (pag. 23).

VERENIGING VRIENDEN NIEUWE KUNST 1900

VAN HET BESTUUR

Na de twee geslaagde evenementen in Doesburg en Kampen treft u in deze 'Rond 1900' weer twee nieuwe aankondigingen aan voor Rotterdam (augustus) en Drachten (september). Mocht u nog niet naar het Stedelijk Museum geweest zijn voor 'Wonen in de Amsterdamse School' dan kan dat nog tot 28 augustus a.s. Hoewel vrij donker aangelicht werpt deze tentoonstelling toch veel licht op de Amsterdamse School-invloeden in interieurs en toegepaste kunst.

Wilt u informatie over komende evenementen dan kan dat het beste via evenementen@vvnk.nl of telefonisch op 0299-432 522. Mobiele telefoonnummers vermeld bij een evenement zijn alleen voor dringende zaken op de dag zelf en niet voor andere vragen.

Het bestuur wenst u een mooie zomer.

Impressie bezoek Société Musée Lalique Pays Bas museum, Doesburg.
foto's Eef de Hilster

Impressie bezoek aan Kampen.
foto's Eef de Hilster

EVENEMENTEN

Zaterdag 20 augustus 2016, excursie naar Rotterdam.
We wandelen door het beroemde Scheepvaartkwartier en maken een bus-rondrit langs diverse hoogtepunten van architectuur.

Beschrijving excursie

De dag is georganiseerd door twee leden van onze vereniging die ook gids zijn van Het Gilde in Rotterdam. We zijn erg blij dat Frans Hooykaas en Rolf Rosenboom dit op zich hebben genomen.

We starten in het Noorse Kerkje met koffie/ thee en iets lekkers.

In de ochtend maken we een uitgebreide wandeling in het prachtige Scheepvaartkwartier gelegen aan de Nieuwe Maas, een wijk die gespaard is bij het bombardement van Rotterdam. Veel monumentale panden gebouwd rond 1900.

Na de lunch gaan we vanwege de grotere afstanden, met een bus een rondrit maken langs diverse zeer interessante projecten zoals de Van Nellefabriek, Vreewijk, werk van architect Kromhout, de Kiefhoek, Justus van Effenblok etc. Ook maken we een wandeling

Van Nellefabriek, Brinkman & Van der Vlugt, 1930.

Huis Boevé, Brinkman & Van der Vlugt, 1933.

door het Justus van Effenblok en de Kiefhoek.

Scheepvaartkwartier

Het Scheepvaartkwartier ligt tussen de Nieuwe. Maas en de Westzeedijk. De Euromast en de Erasmusbrug begrenzen het gebied aan de west- en oostzijde. In een groot deel van dit gebied domineren de indrukwekkende panden uit vervlogen tijden waar de havenbaronnen, bankiers en de welgestelden zich vestigden. Nu is de Parklaan (zomerdijk) een deftige laan.

GEB-toren, Van der Steur, Witteveen, 1931.

Programma Rotterdam

10:30 uur	Ontvangst met koffie een wafel in het Noorse Kerkje.
11:00 uur	Korte informatie over het kerkje.
11:15 uur	Start wandeling onder leiding van gidsen van de Stichting het Gilde.
13:00 uur	Uitgebreid lunchbuffet in het Noorse Kerkje.
14:00 uur	Start bus-rondrit.
ca. 16:00 uur	Terug in Noorse Kerkje met afsluitend kopje thee of koffie.

De maritieme sfeer, de indrukwekkende historische bebouwing, meest tussen 1890 en 1935, en veel groen maken het Scheepvaartkwartier tot een aantrekkelijk deel van de stad met veel monumenten.

De Noorse kerk (voorheen Zeemanskerk)

Na veel moeite kreeg de Noorse dominee Saxe, die als zeemanszendeling van 1906 tot 1922 in Rotterdam was gestationeerd, in 1913 toestemming een kerk te bouwen op Het Park, met zicht op de Parkhaven. Deze kerk, het grootste houten gebouw van Nederland, is in 1914 gereed gekomen, en is een kopie van een 16e eeuws Noorse dorpskerk. De kerk kon gebouwd worden dankzij talrijke giften, onder meer een ruime bijdrage van Koning Haakon VII van het juist onafhankelijk geworden Noorwegen. De kerk is als bouwpakket uit Noorwegen naar Rotterdam verscheept, waar hij door Noorse timmerlieden in elkaar is gezet. Op 26 juli 1914 werd de kerk ingewijd door bisschop Erichsen uit Bergen. In 1937 moest een gedeelte van Het Park wijken voor de

Directiekeet, Oud, 1923.

Noorse Zeemanskerk, 1914, foto A. Rademaker.

SVZ, Kromhout, 1922.

Diepeveen, Kromhout, 1930.

aanleg van de Tunneltraverse ten behoeve van de in aanbouw zijnde Maastunnel. Omdat men het kerkje koste wat het kost wilde behouden, werd het verrold en 170 meter verderop naast de ingang van het park neergezet. Op 3 oktober 1941 brandde het woongedeelte deels uit door een Britse brandbom; de dominee en zijn familie moesten een paar jaar elders verblijven, maar de schade kon worden hersteld. De kerkruimte zelf liep weinig schade op en kon in gebruik blijven. Sinds 1999 is het houten kerkje een Rijksmonument.

De busrit 's middags voert lang vele fraaie gebouwen, zoals de GEB-toren en het Hakagebouw. We wandelen langs woningen van Meischke en Schmidt, portiekwoningen

Bergpolderflat,
Van Tijen + Brinkman & Van der Vlugt, 1934.

van Oud, rijden Van Nelle en door de wijk Blijdorp met woningen uit de jaren '30, wandeling naar de Bergpolderflat, eerste galerijflat met balkons van Nederland ontworpen in 1933/1934 door Van Tijen + Brinkman & Van der Vlugt; ernaast woningbouw van Granpré Molière, Verhagen & Kok. We rijden dan via de Plaslaan, de Randweg, vervolg Hillevliet. We stoppen bij de witte kerk, wandelen door de Kiefhoek, architect Oud, en keren via diverse andere bouwprojecten terug naar de Noorse Kerk.

Hogeschool Rotterdam, Mertens, 1931.
Gebouwd als hoofdkantoor Unilever.

Groene zoom Vreewijk, Granpré Molière c.s.,
1913-1942

Aanmelding en kosten

Aanmelding voor 10 augustus via de website www.vvnk.nl/evenementen of alleen als dat niet kan via bijgaande aanmeldstrook.

De kosten voor deze excursie bedragen € 30 voor leden. Jongeren t/m 26 jaar betalen € 15.

Maximum aantal deelnemers is 50. Geen introducees.

Adres en bereikbaarheid

Noorse Kerkje
Westzeedijk 300
3016 AP Rotterdam

Per auto: parkeren in de parkeergarage Museumpark of het Erasmus Medisch Centrum. Of parkeergarage Erasmusbrug en dan ca. 15-20 min lopen.

Vanaf het Centraal Station is de loopafstand circa 50 minuten.

Openbaar vervoer: vanaf station Rotterdam met tram 8 richting Spangen, uitstappen bij halte Euromast/ Erasmus MC.

Telefonische bereikbaarheid op 20 augustus

Thea de Hilster	06 234 833 29
Els van Veggel	06 183 178 71

Buurt Kiefhoek, Oud, 1930.

EVENEMENTEN (VERVOLG)

Zaterdag 17 september 2016. Bezoek aan de Dada-tentoonstelling 'Holland Dada and the International Context' in Drachten en een architectuurwandeling.

Beschrijving excursie

De directeur van het museum, Paulo Martina, zal ons inwijden in Dada: Hoe is het ontstaan, wat is er de betekenis van. Na de lunch bezoekt groep 1 op eigen gelegenheid de bijzondere tentoonstelling, de andere groep maakt een architectuurwandeling o.l.v. architectuur-historicus Loes de Vries. Daarna wordt er gewisseld.

Museum Dr8888

Het museum is gevestigd in een voormalig Franciscaner klooster in het centrum van Drachten. De door Franciscus van Assisi gestichte kerkorde houdt zich vooral bezig met zendingswerk en zag in Drachten een geschikte plaats voor een Franciscaner klooster, het Minderbroederklooster. Uit de volkstelling van 1930 bleek namelijk dat de ontkerkelijking in Friesland toenam.

Museumcafé.

In de loop der tijd werd de zielenzorg onder de katholieken belangrijker, wat niet tot de hoofdtaken van de Franciscaner monniken hoorde. Daarom viel in 1970 de beslissing om het klooster op te heffen. Twee jaar later werd het klooster verbouwd tot gemeentehuis. In 1994-1995 werd het oude klooster/gemeentehuis opnieuw verbouwd, nu tot museum. Op 1 januari 1996 verruilde het museum het aloude historische grietenij- en gemeentehuis aan het Moleneind voor het – jongere maar ook historische – klooster aan het Museumplein.

De kerncollectie van het museum richt zich op de gebroeders Rinsema, die in het begin van de twintigste eeuw in contact kwamen met de internationale avant-garde en zo vertegenwoordigers van De Stijl en de Dada-beweging naar Drachten haalden. In het voorjaar van 1923 verschijnt er een kleine maar opvallende advertentie in de Drachtster Courant: 'Een Dada avond, door K. Schwitters, vrijdag 13 april, 8 uur 's avonds, entree Fl. 1,-. De Phoenix in Drachten'.

Museum Dr8888 viert 100 jaar Dada

De tentoonstelling nu sluit aan bij de mondiale viering van de oprichting van

Programma Drachten

11:00 uur	Ontvangst in museum Dr8888 met koffie en Drachtster turfje.
11:30 uur	Lezing over Dada en zijn betekenis.
12:30 uur	Lunch. Na de lunch splitsen we ons in 2 groepen.
13:30 uur	Groep 1 maakt een architectuurwandeling, groep 2 bezoekt het museum op eigen gelegenheid.
14:45 uur	Wisseling van de groepen.
16:00 uur	Afsluiting met koffie/thee in het museum.

Tentoonstellingsruimte.

de Dada-beweging in 1916. Het museum heeft dankzij een uitgebreid internationaal netwerk de hand weten te leggen op prachtige collecties van Dada-kunstenaars uit diverse landen als Frankrijk, België en Duitsland. De tentoonstelling toont topwerken van o.a. Hans Arp, Marcel Duchamp, Kurt Schwitters, Man Ray en Francis Picabia.

De tentoonstelling is opgebouwd in hoofdstukken die corresponderen met steden waar Dada een rol heeft gespeeld en een speciaal hoofdstuk over Holland Dada. Steden als Zürich, New York, Berlijn, Hannover, Parijs en Drachten zijn te zien in het gehele museum. Het museum toont een breed spectrum van disciplines: van literatuur en beeldende kunst tot film en muziek.

In de tentoonstelling is een ontwerp te zien van Theo van Doesburg voor de kleurstelling van een woonblok in de Torenstraat. Tijdens de wandeling bezoeken we onder andere dit woonblok en de toekomstige museumwoning. Van Doesburg ontwierp voor de woningen een schema met de primaire kleuren rood, blauw en geel, met daarnaast wit, zwart en grijs. Verder maakte hij kleurontwerpen voor de interieurs van de woningen en de bijbehorende tuinen. De kleuren zorgden in Drachten voor veel opschudding en leverden de woningen de bijnaam Papegaaienbuurt op. Binnen een jaar na de oplevering werd het houtwerk overgeschilderd in de meer vertrouwde kleuren wit en groen. Uiteindelijk zijn de woningen in 1988 weer in de originele kleuren geschilderd.

Aanmelding en kosten

Aanmelding voor 1 september via de

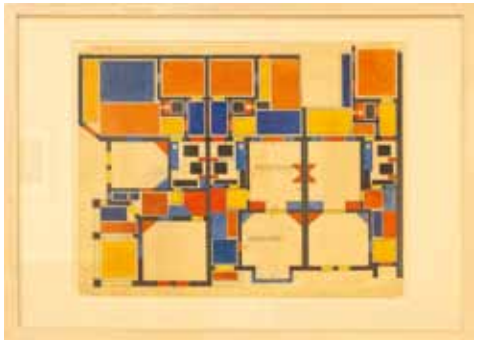

Kleurenontwerp Van Doesburg voor 'Papegaaien'-woningen.

'Papegaaien'-woningen.

website www.vvnk.nl/evenementen of alleen als dat niet kan via bijgaande aanmeldstrook.

De kosten voor deze excursie bedragen € 21 voor leden met Museumkaart en € 26 voor introducees. Jongeren t/m 26 jaar betalen € 10,50. Betaling geschiedt op de plaats van het evenement. Als men geen Museumkaart heeft moet er € 7 toeslag worden betaald.

Maximum aantal deelnemers is 60.
Maximaal 1 introducee per lid.

Adres en bereikbaarheid
Museum Drachten
Museumplein 2
9203 DD Drachten

OV: Met openbaar vervoer is het museum uitstekend te bereiken:
– Vanaf busstation Heerenveen met bus 20 en 21 en Q-liner 310
– Vanaf station Groningen met Q-liner 314 en 304
– Vanaf busstation Leeuwarden met de bus 14, 18 en 19 en Q-liner 320
Alle lijnen stoppen bij de halte Van Knobelsdorffplein. Dan is het nog enkele minuten lopen.

Auto:
Gratis parkeerterreinen:
Leerlooierstraat/Oliemolenstraat
Moleneind NZ
(buiten kantooruren) Kiryat Onoplein.
Parkeergarages:
Van Knobelsdorffplein en Raadhuisplein
Parkeertarief max € 7,50 per dag.

Telefonische bereikbaarheid op de dag zelf (en dus niet op andere momenten, dan graag contact via e-mail evenementen@vvnk.nl)
Thea de Hilster 06 234 833 29
Els van Veggel 06 183 178 71

PETIT MUSÉE D'ORSAY AAN HET MUSEUMPLEIN

Thijs de Raedt

In 1986 opende in het oude Parijse treinstation Gare d'Orsay een nieuw museum zijn deuren. Musée d'Orsay zou zich exclusief op de kunst van de tweede helft van de 19de eeuw gaan richten. Verschillende nationale Franse collecties, waaronder de verzameling impressionisten uit Musée du Jeu de Paume, vonden na herkaveling van het Parijse museumbezit permanent onderdak in dit nieuwe museum langs de Seine.

De opening van Musée d'Orsay vormde de aanleiding tot een discussie over de (on)wenselijkheid van een Nederlands museum van de 19de eeuw. In 1989 werd zelfs door het Kunsthistorisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam een tweedaags symposium georganiseerd waar deze kwestie geadresseerd werd: *Het Nederlands museum van de 19e eeuw: utopie of werkelijkheid.*

In de aanloop naar het symposium stelde de organisatie een brochure samen met daarin een essay, dat gelezen kan worden als een pleidooi voor het oprichten van een Nederlands museum van de 19de eeuw: er zou een prachtige ontwikkeling getoond kunnen worden met voorbeelden van de schilders van de School van Barbizon, de Haagse School en neo-impressionisten. Voorts zou dit nieuwe museum aandacht moeten besteden aan Nederlandse zeeschilders, stillevens, realisme en het symbolisme.

Hoewel in deze brochure de wenselijkheid van een dergelijk museum in Nederland vooronderstelt werd, bleek men tijdens het symposium niet onverdeeld enthousiast. Uit de diverse lezingen sprak geen consensus over het nieuw op te richten museum, maar wél over het belang van het toekennen van meer aandacht aan de kunst van de 19de eeuw in het algemeen.

Twee jaar na het symposium werd inderdaad meer aandacht aan de 19de eeuw geschonken, en kreeg deze gehele discussie een nieuwe impuls, toen in de drie musea aan het Amsterdamse Museumplein tegelijkertijd een tentoonstelling over de kunst uit die eeuw te bewonderen was: *De schilders van Tachtig* in het Van Gogh Museum, *Een eeuw apart* in het Rijksmuseum en *Eeuw in eeuw uit* in het Stedelijk Museum. In een artikel in *NRC Handelsblad* vreesde Carel Blotkamp – op dat moment hoogleraar Kunstgeschiedenis aan de Vrije Universiteit – dat er geen sprake was van goed overleg tussen de musea, zoals in de media werd verondersteld, maar dat de tentoonstellingen voortkwamen uit 'de behoefte om de eigen positie in de onderlinge concurrentie te verstevigen'.

Blotkamp opperde de mogelijkheid tot museale herkaveling van de Amsterdamse collectie 19de-eeuwse kunst. De collecties van de drie musea aan het Museumplein zouden uitstekend op elkaar aansluiten en elkaar kunnen versterken wanneer zij 'in een nieuwe formatie' gepresenteerd worden; Het Rijksmuseum zou de grens tot circa 1860 aanhouden, het Van Gogh Museum zou de periode 1860-1905 als uitgangspunt nemen en het Stedelijk zou zich uitsluitend op de twintigste eeuw kunnen gaan richten.

In een reactie op Blotkamps artikel stelde Rudi Fuchs – toen nog directeur van het Gemeentemuseum Den Haag – dat de Nederlandse kunst van de 19de eeuw 'te braaf' is voor dergelijke doeleinden: intense

momenten en kunsthistorische vernieuwing ontbreken. Alleen al om die reden zou een Nederlands museum van de 19de eeuw geen goed idee zijn.

Ook een museum voor de *internationale* kunst van de 19de eeuw zag Fuchs niet zitten. Voor een dergelijk museum zouden namelijk de gehele collectie impressionisten en alle werken van Van Gogh, Cézanne en Seurat uit het Kröller-Müller Museum moeten worden overgeheveld. Ook het Stedelijk zou moeten worden geplunderd, en het Van Gogh Museum zou geheel in dat nieuwe museum op moeten gaan. Maar zelfs wanneer dit mogelijk zou zijn, spreekt Fuchs van een pover decor voor enkele meesterwerken: Nederlandse musea hadden nooit oog gehad voor Engelse, Duitse, Scandinavische of Italiaanse schilderijen van betekenis. Fuchs: 'Een internationaal opgezet museum voor de 19de eeuw zou eventueel wat Franse schilderijen kunnen laten zien maar de rest van Europa zou pijnlijk ontbreken.'

Tot een daadwerkelijk nieuw museum dat gewijd was aan de kunst van de 19de eeuw kwam het uiteindelijk niet, maar desalniettemin begon directeur Ronald

Eugène Delacroix, Christus in Gethsemané 1851.
Olieverf op doek, 34 x 42 cm.
Rijksmuseum, Amsterdam (Schenking van M.C. barones van Lynden-van Pallandt, Den Haag).

Pierre Puvis de Chavannes, De heilige Genoveva als kind in gebed, 1874/76.
Olieverf op papier, 136,3 x 76 cm.
Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting).

de Leeuw in die periode het Van Gogh Museum te transformeren tot een 'petit Musée d'Orsay'. In zijn aankopen en tentoonstellingen richtte hij zich niet – zoals zijn voorgangers hadden gedaan – uitsluitend op Van Gogh en diens tijdgenoten, maar op de internationale kunst uit de gehele tweede helft van de 19de eeuw.

In 1986, het jaar van zijn aantreden als directeur, organiseerde het museum méér tentoonstellingen dan in de vijf voorgaande jaren bij elkaar. Bovendien slaagde De Leeuw erin met een minimaal aankoopbudget – tot 1990 schommelend rond de 500.000 gulden – veel en gevarieerd aan te kopen. Zo verwierf het museum direct in 1986 al werken van Paul Signac, George Henry Boughton en Émile Schuffenecker.

Na vijf jaar directoraat werd in 1991 de balans opgemaakt. Met De Leeuw aan het roer had het Van Gogh Museum bijna 100 schilderijen en ruim 20 werken op papier verworven. Ongeveer een kwart daarvan was daadwerkelijk aangekocht, en nog eens een kwart werd aan het museum gelegateerd of geschonken. Het merendeel van De

Émile Bernard, Bretonse vrouwen in een boomgaard, na 1893.
Lithografie in tien kleuren op velijnpapier, 60 x 49,8 cm.
Van Gogh Museum, Amsterdam.

Maurice Denis, Ontzetting 1891.
Olieverf op doek, 40,5 x 32,5 cm.
Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting).

Aankopen en tentoonstellingen gingen in deze periode hand in hand. Zo werden in aanloop naar de monografische tentoonstelling over Pierre Puvis de Chavannes verschillende tekeningen en schilderijen van diens hand verworven. In de aanloop naar een tentoonstelling over Émile Bernard vond nog een gelukkig voorval plaats. Eén van de bruikleengevers voor deze tentoonstelling, Bengt Ekström, zou zijn verzameling van schilderijen en grafiekbladen aanvankelijk onderbrengen in het Konstmuseum in zijn woonplaats Uppsala. Door huisvestingsproblemen Leeuws verwervingen kwamen echter als bruikleen het museum binnen. Het idee bestond om op den duur bruiklenen weer terug te geven aan de collega-musea op het moment dat er door het museum zelf iets beters of toepasselijkers werd bemachtigd.

De Leeuw leende werk van uiteenlopende kunstenaars, waaronder Eugène Delacroix's *Christus in Gethsemané* (1861) van het Rijksmuseum, een neo-impressionistisch zeegezicht van Henri-Edmond Cross uit het Kröller-Müller Museum en van de Rijksdienst Beeldende Kunst een portret door Jan Sluijters. Voor deze bruiklenen – van romantiek tot luminisme – spande De Leeuw zich zeer in, met het doel om snel resultaat te behalen en de nieuwe, brede opzet van het museum duidelijk uit te dragen.

Louis Welden Hawkins, Innocentia, ca. 1895.
Olieverf op doek, 73 x 50,4 cm.
Van Gogh Museum, Amsterdam.

Odilon Redon, De Boeddha 1904.
Lijmverf op doek, 159,8 x 121,1 cm.
Van Gogh Museum, Amsterdam (Staat der Nederlanden).

waren de onderhandelingen, die al vanaf 1984 in gang waren, spaak gelopen. Toen conservator Fred Leeman Ekström in 1989 in zijn woonplaats in Zweden bezocht, besloot de verzamelaar terplekke zijn gehele Bernard-collectie aan het Van Gogh Museum te schenken.

De Leeuw zag het Van Gogh Museum als een museum voor de internationale, tweede helft van de 19de eeuw. Zijn beleid was in eerste instantie gericht op het bewandelen van de 'hoofdstraten van de Europese kunst'. Omdat sommige van deze hoofdstraten reeds onbetaalbaar en daarmee onbereikbaar waren geworden, zoals kunst van de impressionisten en de latere fauvisten en expressionisten, besloot De Leeuw speerpunten rond Vincent van Gogh te formuleren die wél betaalbaar waren: de schilders van Barbizon en omstreken, salonkunst, kunst 'rondom het impressionisme' (schilders als Signac, Schuffenecker en Anquetin), en symbolisten.

Het symbolisme was één van de belangrijke pijlers in De Leeuws aankoopbeleid. Zo verwierf het museum in 1991, toen het aankoopbudget van het Van Gogh Museum met ruim 3,5 miljoen gulden aanzienlijk hoger uitviel dan in de voorgaande jaren, onder meer drie symbolistische schilderijen: het portret *Thadée-Caroline Jacquet* van Edmond Aman-Jean, de esoterische, allegorische voorstelling *Innocentia* van Louis Welden Hawkins en een vroeg werk van Maurice Denis, een van de bekende theoretici en grondleggers van het symbolisme.

In de voorgaande jaren had het museum óók al symbolistisch werk aangekocht, waaronder een pastel van de Belg Fernand Khnopff en het poëtische *Meisje met de geiten* van Matthijs Maris. Ook maakte De Leeuw zich hard voor het verwerven van de collectie van de erven van Andries Bonger, die voornamelijk uit werken van Odilon Redon en Émile Bernard bestond. Dat gebeurde eerst door losse aankopen, zoals twee pastels van Redon in De Leeuws eerste jaren als directeur. Kort na zijn vertrek in 1996 verwierf het museum in één klap het restant van deze collectie, die toen nog uit ruim 100 werken bestond.

De Leeuws formele verantwoording voor zijn aankopen lag besloten in het werk van Van Gogh dat enerzijds 'wortelt in het 19de-eeuwse realisme' terwijl het anderzijds ook 'belangrijke symbolistische tendensen

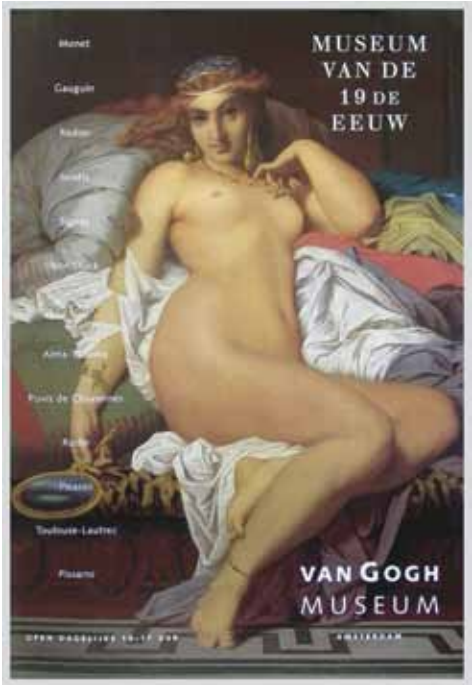

Affiche Van Gogh Museum ca. 1996.
Documentatie Van Gogh Museum, Amsterdam.

vertoont'. Maar zijn keuzes kwamen net zo goed voort uit zijn persoonlijke voorkeuren: zo rondde hij zijn studie kunstgeschiedenis in Leiden (1969-1976) af met een scriptie over Wagner en de symbolistische kunst. Dit was, naar eigen zeggen, de eerste culminatie van zijn passie voor het symbolisme die hij tijdens zijn studententijd had.

Als student bezocht De Leeuw alle grote en kleine symbolistententoonstellingen van toen, waaronder *Het symbolisme in Europa* (Museum Boijmans Van Beuningen, 1975) en Bettina Spaanstra-Polaks standaardwerk *Het symbolisme in de Nederlandse schilderkunst 1890-1900* lag permanent op zijn werktafel. Jaren later, toen hij aan het hoofd van het Van Gogh Museum stond, kwam veel symbolistisch werk van een eerste generatie verzamelaars op de markt, waardoor hij kans zag zijn jeugdliefde te verenigen met zijn vak.

De Leeuws poging het Van Gogh Museum te transformeren tot een heus museum van de 19de eeuw culmineerde in 1996, het jaar dat hij het museum verliet om directeur van het Amsterdamse Rijksmuseum te worden. In datzelfde jaar verwierf het museum *Phryne* van de salonkunstenaar Gustave-Rodolphe Boulanger. Dit oriëntalistische liggend naakt gedateerd op 1850, is op zichzelf al een opvallende verschijning in de collectie van het museum. Opvallender echter is het gebruik van dit schilderij als affiche. Met dit affiche etaleerde het museum zich nu letterlijk als 'Museum van de 19de eeuw'.

Hoewel de naam van het museum nu eenmaal refereert naar één kunstenaar, werd op het affiche óók een selectie van namen van overige in de museumcollectie vertegenwoordigde kunste-naars afgedrukt: Gauguin, Redon, Alma-Tadema, Puvis de Chavannes, Picasso. Duidelijker kon men niet zijn; er bestaat al een museum voor internationale, 19de-eeuwse kunst in Nederland, en dat is het Van Gogh Museum.

Thijs de Raedt studeerde Kunstgeschiedenis en Museumstudies aan de Universiteit van Amsterdam. Bovenstaande tekst is een bewerkt fragment uit zijn afstudeerscriptie *Een flinke portie wansmaak. Facetten van het verzamelen en tentoonstellen van symbolistische kunst in Nederland,* waarmee hij de tweede plaats verwierf bij de VVNK Scriptieprijs 2015. Op dit moment is hij als projectleider tentoonstellingen werkzaam bij Rijksmuseum Twenthe.

OP BEZOEK BIJ EEN VERZAMELAAR VAN GELEGENHEIDSGRAFIEK

Eddy Engelsman

"Het voordeel van wat ik verzamel, is dat ik mijn huis er niet mee vol hoef te proppen," zegt Sipke van de Peppel opgewekt. Schilderijen of voorwerpen van kunstnijverheid verzamelt hij dan ook niet. Wel gelegenheidsgrafiek: kalenders, boekbanden, politieke pamfletten en veel programmaboekjes, vooral van theatervoorstellingen.

Sipke van de Peppel (45) uit Dordrecht, sinds acht jaar VVNK-lid, is een gepassioneerd verzamelaar. Om zijn collectie ook aan anderen te laten zien heeft hij de website 'Anno 1900' gemaakt (www.anno1900.nl). Op zijn site schrijft hij ook berichten over boekversiering en andere vormen van toegepaste kunst. Bezoekers kunnen daar op reageren. Een weblog heet zo'n site. Via zijn site verkoopt hij soms ook dubbele exemplaren. Maar liever ruilt hij die met ander verzamelaars. Zijn site heb ik met plezier bekeken, maar ik wilde zijn verzameling met eigen ogen zien. Het werd een boeiend bezoek.

Waar komt die belangstelling voor gelegenheidsgrafiek vandaan?

"Ik ben van huis uit bedrijfsjournalist en heb veel tijdschriften gemaakt. Daarbij vond ik het ontwerpen van de omslag, samen met een grafisch vormgever, altijd het leukst. Vooral de combinatie en onderlinge verhouding van letters en afbeeldingen interesseert me. Tegenwoordig maak ik als webredacteur bij de rijksoverheid vooral websites en ook daarbij zijn tekst en vormgeving belangrijk. Daarnaast schrijf ik artikelen voor tijdschriften als *Art Deco magazine* en *Boekenpost*. En sinds 2014 stel ik vanuit mijn verzameling elk jaar de *Jugendstil* en *Art Deco agenda's* van uitgeverij Bekking & Blitz samen."

Gaat het je om de vorm of de inhoud?

"Eigenlijk om beide. Mijn verzameling is begonnen met het boek *Het Christus-mysterie* (afb. 1), dat ik op een verzamelaarsbeurs zag liggen. Ik ben al lange tijd geïnteresseerd in de gnostiek en las destijds veel over het vroege Christendom. Tot mijn verrassing ontdekte ik dat dit 100 jaar geleden ook al

Afb. 1. Het Christus-mysterie, bandontwerp: La Ruche (1917).

Afb. 2. Van bacil tot aapmensch, bandontwerp: Georg Rueter (1901).

een thema van debat was. Bovendien sprak de gestileerde vormgeving van het boek me erg aan. Zo kwam ik aanraking met de Nederlandse boekversiering tijdens het fin de siècle. Er ging een wereld voor me open. Alleen al voor de boeken van Louis Couperus hebben zo'n 25 kunstenaars banden ontworpen, zoals Berlage, Toorop en Roland Holst. Ik heb nu zo'n 300 boekbanden bij elkaar verzameld en ben van daaruit ook gelegenheidsgrafiek uit die tijd gaan verzamelen."

Over welke kunststroming hebben we het dan?

"Pas vanaf circa 1890 kwamen er bij het ontwerpen van boekbanden en grafiek architecten en kunstenaars aan te pas. Er zit veel symboliek in het werk van deze eerste ontwerpers. In 2004 hield het Drents Museum een grote expositie over symbolisme in Nederland, *In het diepst van mijn gedachten…* geheten. Ik zag daar *Van bacil tot aapmensch* met een prachtige band van Georg Rueter (1875-1966) uit 1901 (afb. 2). Na enig speurwerk wist ik dit boek voor slechts 15 euro op de kop te tikken. Dat voelde toen als een kleine sensatie; mijn kunstwerk lag zomaar in een museum! Ik vind toegepaste kunst ook interessanter dan bijvoorbeeld schilderijen. Hoe kun je kunst toepassen om er een mooi gebruiksvoorwerp van te maken? Bovendien zijn boeken en drukwerk vaak nog voor een redelijke prijs te koop."

Symbolisme dus, kunst in 'hogere sferen'. Maar wat trekt je er qua vormgeving in aan?

"Vanuit het symbolisme ben ik in de Nieuwe Kunst en de toegepaste kunst beland, en via die weg weer in de Amsterdamse School. Want de Nieuwe Kunst loopt mooi over in de Amsterdamse School. Ook het symbolische en het organische zitten daar nog in. Maar die houden op bij de Art Deco, waarin vaak diepere betekenissen ontbreken en de vormen strakker worden.

Omdat ik zelf uit een 'rood nest' kom, heb ik ook wat met Amsterdamse School drukwerk voor de arbeidersbeweging: het morgenrood en de kraaiende haan (afb. 3). Toch ligt mijn voorkeur bij de periode rond 1900. Even uitleggen. Ik maak een onderscheid tussen de internationale Art Nouveau of Jugendstil die met zwierige lijnen en bloem- en plantenmotieven vaak zeer figuratief is, en de Nederlandse variant: de Nieuwe Kunst. De Nieuwe Kunst is over het algemeen minder figuratief en zwierig. Wel nog symbolisch, maar organischer of juist geometrischer en wat ingetogener. Daar hou ik meer van."

Afb. 3. Reclamebiljet voor Het Volk, ontwerp: Albert Hahn jr. (ca. 1930).

Waar vind je al dat drukwerk?

"Oh, overal. Vergeet niet dat men in die tijd bijvoorbeeld theater- en concertprogramma's speciaal liet ontwerpen door kunstenaars. Veel mensen bewaarden die boekjes vanwege de mooie omslagen of als herinnering aan een gezellig avondje uit. Op veilingen, in boekwinkeltjes, op internet, maar ook bij particulieren is veel te vinden. Een van mijn mooiste programma's – voor de viering van de invoering van de 8-urige werkdag (afb. 4) – kocht ik van een mevrouw die het huis van haar overleden oma moest opruimen. Daarbij stuitte ze op een map met gelegenheidsgrafiek van kunstenaars met wie haar oma bevriend was geweest, waaronder ook Richard Roland Holst (1868-1938). Later kocht ik op museumveiling.nl meerdere proefdrukken uit de nalatenschap van Roland Holst. De werken werden afgestoten door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. De stickertjes van Museum Kröller-Müller zitten er nog op. Op die museumveiling werden zelfs ontwerptekeningen voor het tijdschrift Wendingen verkocht. Onbegrijpelijk dat ze die wegdoen!"

Je hebt vast wel favoriete ontwerpers.

"Er zijn er heel veel. Ik kan daar wel een heel nummer van 'Rond 1900' mee vullen. Bovendien zijn er zoveel verschillende vormen van gelegenheidsgrafiek. We hebben het nog niet eens gehad over advertenties, tijdschriftomslagen, diploma's, muziekbladen (afb. 5) enzovoort. Zelfs

Afb. 4. ANDB, Programma van de feesten bij de invoering van den achturen-dag, ontwerp: Richard Roland Holst (1911).

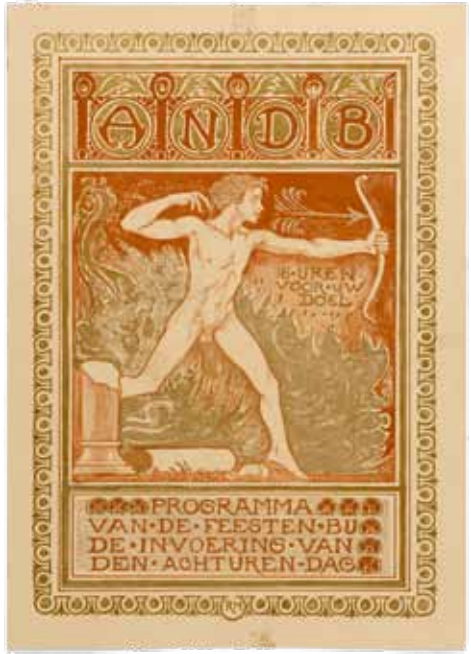

Afb. 5. Rouwviolen, muziekblad, ontwerp: H.P. Berlage (1895).

Afb. 6. Boekaankondiging, ontwerp: Theo Nieuwenhuis (1899).

Afb. 7. Ontwerptekening voor een kalenderblad, Anna Sipkema (1904).

eenvoudige boekaankondigingen werden speciaal vormgegeven door kunstenaars als Theo Nieuwenhuis (1866-1951) (afb. 7).

Maar als ik dan toch een paar namen moet noemen… Het werk van Anna Sipkema (1877-1933) vind ik bijvoorbeeld geweldig. Ze is niet zo bekend en haar stijl is meer internationaal dan Nederlands. Haar Art Nouveau boekbanden zijn heel herkenbaar door het elegante lijnenspel en haar vaste signatuur. Ik heb een aantal originele aquarel-ontwerptekeningen voor de kalender *Bloem en Blad* uit 1905 (afb. 6). Daarnaast ben ik in Antoon Molkenboer (1872-1960) gespecialiseerd (afb. 8). Dat

Afb. 8. Raambiljet, Weldadigheids-postzegels voor het kind, ontwerp: Antoon Molkenboer (1926).

was geen bewuste keuze, ik kwam zijn werk gewoon vaak tegen en vond het intrigerend. Het is de meer symbolistische kant van de Nieuwe Kunst. Dat geldt ook voor Richard Roland Holst die ik al noemde, en zeker voor mijn favoriete ontwerper Chris Lebeau (1878-1945) (afb. 9).

Maar het meeste werk heb ik van de ondergewaardeerde Theo Neuhuys (1878-1921). Neuhuys was directeur van de Kunstzaal Kleykamp in Den Haag en daarnaast werkzaam als ontwerper. Hij had zijn eigen ontwerpstijl binnen de Nieuwe Kunst (afb. 10). Je herkent zijn werk meteen aan de typerende ornamentale en geometrische versieringen. Door zijn banden met het koninklijk huis kreeg Neuhuys een aantal belangrijke opdrachten, maar tegenwoordig is zijn werk bijna vergeten. Dat heeft waarschijnlijk ook te maken met zijn vroege overlijden. Ik hoop nog altijd dat het Drents Museum een keer een tentoonstelling wijdt aan zijn werk. In dat geval kan het museum bij mij terecht voor mooie gelegenheidsgrafiek."

Koop je alleen werk van kunstenaars die je kent?

"Nee, ik koop ook mooi werk als ik niet weet of nog niet weet wie de ontwerper is. Ik ben goed in het herkennen van ontwerpers

Afb. 9. Programma Theater Verkade, omslagontwerp: Chris Lebeau (1915).

Afb. 10. Programma van het Concertgebouw te Amsterdam, omslagontwerp: Theo Neuhuys (1902).

en als ik het niet weet, zoek ik het uit. Zo vond ik op een programmaboekje voor een lustrum van de Amsterdamsche Vrouwelijke Studenten Vereeniging de onbekende signatuur 'EvO' (afb. 11). Ik kwam er achter dat het om Erna van Osselen (1903-1989) moest gaan. Je combineert wat feiten, zoals dat ze in de jaren 20 bij drukkerij Senefelder heeft gewerkt en meer van dit soort grillige omslagtekeningen heeft gemaakt. Puur speurwerk, en erg leuk om te doen."

Met het verzamelen van gelegenheidsgrafiek, het documenteren, het speuren en vooral ook het bijhouden van zijn website Anno 1900 heeft onze VVNK-vriend een drukke, maar boeiende hobby. Het zou mooi zijn als hij daarover een presentatie tijdens een VVNK-bijeenkomst zou kunnen houden.

Tot slot kijk ik bij het weggaan nog even zijn interieur rond. Hij heeft toch meer dan alleen gelegenheidsgrafiek. Zo zie ik een klok van tombak, een legering van koper en zink, van George Lantman (1875-1933) en een keramische vaas met organische motieven van Bert Nienhuis (1873-1960). Hij laat me ook vol trots het tekenkistje van Jacques Wormser (1878-1935) zien. Sipke zegt lachend: "Ik zie je ook kijken naar mijn minimalistisch vormgegeven voorwerpen. Design, zeggen ze tegenwoordig. Vind ik ook erg mooi. Soms denk ik wel eens: dát had ik eigenlijk moeten verzamelen of ik moet helemaal een andere richting uit. Maar ik ben nu eenmaal een bepaalde weg ingeslagen." In de vensterbank zie ik een minimalistische vogel van ijzerdraad. "Die heeft mijn stiefdochter gemaakt, ze wil naar de Design Academy." De vonk is kennelijk overgeslagen.

Afb. 11. Programmaboekje, Lustrum AVSV, omslagontwerp: Erna van Osselen (1922).

TENTOONSTELLINGAGENDA
per juni 2016

Amsterdam - Museum het Schip
020-4182 885 / www.hetschip.nl

In Bezoekerscentrum De Dageraad is een kleine tentoonstelling te zien en een boek te koop over de beroemde architect Piet Kramer.

Piet Kramer was een belangrijke architect van de Amsterdamse School. Hij was een vitale en eigenzinnige kunstenaar met een ongeremde scheppingsdrang. Van zijn creativiteit getuigen onder andere de honderden bruggen die het Amsterdamse stadsbeeld kleuren met hun verrassende architectuur en grillige smeedwerk. Maar hij is ook de schepper van het gebouw van de Bijenkorf in den Haag. Vaak werkte hij samen met Hildo Krop, de stadsbeeldhouwer van Amsterdam. Bijzonder is hoe Kramer en Krop de ruimte kregen om – in opdracht van de gemeente – deze 'publieke werken' met hun zeer persoonlijke kunstuitingen te verrijken. Want rijk zijn ze, deze bruggen: rijk aan virtuoos smeed- en metselwerk en rijk aan beelden, vol lyriek en symboliek.

Het boek geeft een fraai beeld van de alom aanwezige bruggen. De bekende bruggen in het Plan Zuid van Berlage, maar ook de omstreden bruggen in het centrum van de stad en de technische bruggen over doorgaande vaarwegen. En niet te vergeten de tientallen bruggen in het Amsterdamse Bos, de 'speeltuin' waar Kramer zich naar harte lust kon uitleven.

Dit boekt onthult de volle creatieve rijkdom van de bruggen en laat zien dat het de moeite loont daar even op stil te staan. Het boek over de bruggen van Piet Kramer kost € 24,50.
Het ISBN is 9789079156313.

Elburg - Museum Elburg
0525-681 341 / www.museumelburg.nl

Expositie Zuiderzeewerken-Elburg; 9 juli t/m 10 september 2016

In Museum Elburg zal een cross-over tentoonstelling met tekeningen, schilderijen, beelden en liedjes van Pieter Hogenbirk, Peter Kos en Ernst van der Sloot te zien zijn.

Gouda - Museum Gouda
0182-331 000 / www.museumgouda.nl

Oog voor detail; t/m 29 januari 2017.

Het Museum Gouda toont 30 meesterwerken van Franse en Hollandse schilders. Er is werk te zien van Courbet, Isaac Israels, Piet Meiners, Willem Tholen, Henri Fantin-Latour, Francois Bonvin en tien andere tijdgenoten.

De schilderijen worden gecombineerd met twee weerbarstige beelden van Emile van der Kruk, gezaagd uit een boomstam met een kettingzaag: De Kus en De Zwaan.

Courbet, meisjeskop.

Van alle kleine geschilderde meesterwerken is er in de tentoonstelling een detail fors uitvergroot. Een mond, een wolk of een abstract kleurvlak in een figuratief schilderij. Puur om het genot van goed kijken en nog eens kijken te vergroten.

Groningen - Groninger Museum
050-3666 555 / www.groningermuseum.nl
De Vrienden van Mesdag;
t/m 11 september 2016.

Door de nieuwe aanwinst Moederliefde van Alma Tadema kan het Groninger Museum het album met aquarellen van H.W. Mesdag weer compleet maken.

De Groningse kunstenaars H.W. Mesdag en zijn vrouw Sientje Mesdag-Van Houten kregen voor hun zilveren huwelijk van de leden van de Hollandsche Teeken Maatschappij een album met aquarellen en tekeningen. Mesdag heeft hiervan een blad apart ingelijst, namelijk Moederliefde (1881), geschilderd door zijn achterneef Sir Lawrence Alma Tadema.

Laurens Alma Tadema, Moederliefde, 1881, foto van Marten de Leeuw.

Na de dood van H.W. Mesdag werd het blad in 1919 samen met andere kunst uit zijn bezit geveild, terwijl het album bij zijn zwager Samuel van Houten belandde. Deze schonk het album aan zijn kunstzinnige dochter Barbara van Houten. Zij gaf het in 1931 aan het Groninger Museum. De Alma Tadema bleef echter nog lang in onbekend particulier bezit. Nu, na ruim tachtig jaar, was het Groninger Museum in de gelegenheid om dit blad aan te schaffen. Ter aanleiding van de terugkomst van dit blad presenteert het Groninger Museum alle bladen uit dit album.

Heerenveen - Museum Belvedère
0513-644 999 / www.museumbelvedere.nl
Käthe Kollwitz; t/m 25 september.

Het leven en werk van de Duitse kunstenares Käthe Kollwitz (1867-1945) wordt gekenmerkt door sociaal engagement en persoonlijke ervaringen. Twee tragedies zijn van grote invloed geweest: haar zoon die sneuvelde in de Eerste Wereldoorlog en het feit dat ze door de nazi's werd verdreven van de Berlijnse academie. Een terugkerend thema in haar werk is de moeder die haar kinderen (tevergeefs) probeert te beschermen tegen het naderende onheil. De expositie Käthe Kollwitz – Getekend Leven geeft een representatief beeld van één van de belangrijkste Duitse kunstenaars uit het begin van de twintigste eeuw. Er zijn tekeningen, grafische werken en enkele bronzen te zien.

Käthe Kollwitz.

Hoorn - Affichemuseum
0229-299 846 / www.affichemuseum.nl
Jan Toorop; tot medio juli 2016.

Jan Toorop is rond 1900 samen met van Gogh en Mondriaan een van de meest toonaangevende kunstenaars in Nederland. Toorop's oeuvre omvat veel verschillende stijlen, van neo-impressionistisch tot symbolisch en was daarmee een van de vernieuwende krachten binnen de schilderkunst. Het werk van Toorop spreekt aan bij een groot publiek en wordt vaak geassocieerd met art nouveau, vooral vanwege zijn bekende lithografie ter promotie van Delftsche slaolie. Deze litho was zelfs zo bekend dat art nouveau in ons land ook wel slaoliestijl wordt genoemd. Voor het eerst in de geschiedenis worden naast dit affiche, alle affiches die Jan Toorop gemaakt heeft, bij elkaar getoond. Ook geeft deze expositie tevens een indruk van zijn inspiratiebronnen. Resultaat: een uniek overzicht van Toorop's kunstontwikkeling in de periode 1894-1924.

Affiches Amsterdamse School;
tot medio juli 2016.

Dit jaar wordt het eeuwfeest gevierd van de Amsterdamse School, de kunststroming die gekenmerkt wordt door een overdaad aan monumentale ornamentiek. Gebruik werd gemaakt van expressieve en fantastische vormen, verwant aan het expressionisme. Niet alleen de architectuur was stijlbepalend voor de Amsterdamse School maar ook in andere toepassingen werd de stijl gebruikt. Kunstenaars als Jac. Jongert, Carl Lion Cachet en W. Bogtman, hielden zich naast tekenen en schilderen ook bezig met het ontwerpen van tapijt, behang, meubels, glas in lood. Deze tentoonstelling laat zien hoe zij de grafische vormgeving beïnvloed hebben aan de hand van door hen ontworpen affiches.

Laren - Singer Museum
035-5393 939 / www.singerlaren.nl
Zomer in Singer;
t/m 28 augustus 2016.

Deze zomer toont Singer Laren zomerse voorstellingen uit de eigen collectie.

In de loop van de 19de eeuw trokken steeds meer kunstenaars eropuit om buiten te schilderen. Overal aan de Nederlandse kust streken zij neer, van Domburg, Den Haag en Katwijk tot Bergen en de Waddeneilanden.

Willy Sluiter, Baden.

Daarnaast trokken schilders ook steeds vaker naar het buitenland. Kom genieten van zonovergoten landschappen van Anton Mauve, George Hendrik Breitner, Isaac Israels, Ferdinand Hart Nibbrig, Matthieu Wiegman, Mommie Schwarz en Jan Sluijters. Een aparte zaal is gewijd aan William Singer en zijn kunstenaarsvrienden.

Leerdam - Nationaal Glasmuseum
0345-612 714 /
www.nationaalglasmuseum.nl

Aankoop glas-in-loodramen.

Het Nationaal Glasmuseum heeft met steun een unieke collectie glas-in-lood ramen aangekocht. Het gaat om acht ramen, ontworpen door Johan Thorn Prikker (1868-1932) en Harm Kamerlingh Onnes (1893-1985) met voorstellingen uit de fabels van Jean de la Fontaine.

Alle ramen zijn afkomstig uit het woonhuis (Nieuwe Plantage 48, Delft) van Hugo Tutein Nolthenius (1863-1944), de voormalige directeur van de Fransch-Hollandsche Oliefabrieken Calvé-Delft N.V. te Delft en tevens een groot kunstverzamelaar.

Kamerlingh Onnes was via moederskant een volle neef van Tutein Nolthenius en verkreeg zo zijn eigen ramen weer in zijn bezit plus het raam van Thorn Prikker uit de nalatenschap van Tutein Nolthenius. Door de aankoop van de gehele collectie glas-in-lood blijft de samenhang te zien die Tutein Nolthenius beoogde voor zijn woonhuis.

Samen met het glas-in-lood en het vlakglas uit de collectie van het Glasmuseum zullen deze ramen in een permanente opstelling getoond worden. De collectie van het museum is door het Transparant Depot altijd voor de bezoekers te zien.

Door deze ramen te tonen met het glas-in-lood van A.D. Copier (1901-1991), Theo van Doesburg (1883-1931) en Vilmos Huszar (1884-1960) krijgt het publiek een overzicht van de brede toepassingen van glas-in-lood in deze periode (1920-1930).

Nieuw-Buinen - Keramisch Museum Goedewaagen
0599-616 090 /
www.keramischmuseumgoedewaagen.nl/

Kunstatelier Goedewaagen-Distel 1923-1961 revisited; t/m 22 december 2016.

Van oorsprong waren de Goedewaagens op keramisch gebied pijpenmakers. Door een reeks strategische aankopen groeide de in 1779 gestichte pijpenmakerij van Dirck Goedewagen uit tot één van Europa's belangrijkste keramiekconcerns met een wereldwijde afzetmarkt. De eerste strategische aankoop was die van de in 1612 gestichte pottenbakkerij van De Star, belangrijk voor het recht om met eigen ovens pijpen te kunnen bakken. Voor het latere kunstatelier waren de ambachtelijk zeer bekwame potters tot 1960 van het grootste belang. Willem Coenraad Brouwer, de grondlegger van de Nederlandse Arts and Crafts in keramiek, leerde in 1898-1899 het vak van de potters van De Star. Voor de Goedewaagens was zijn publieke succes ongetwijfeld zeer leerzaam. Na bijna 3 jaar onderhandelen kocht Goedewaagen in 1923 de Amsterdamse Plateel- en Tegelbakkerij De Distel, een bedrijf dat met veel kunstenaars werkte. Ontwerpen van Bert Nienhuis en van free-lancer Carel Adolf Lion Cachet werden in Gouda in productie genomen. Al in de jaren 20 gingen Amsterdamse kunstvakstudenten stage lopen bij Goedewaagen en lieten hun werk uitvoeren. De beeldhouwer Wim Harzing, de keramiste Thera Hofstede Crull, de interieurarchitect Dick Kikkert waren daarbij. Spil in het web waren de keramische alleskunner Willem van Norden (1883-1978) en glazuuronderzoeker Dirk Abraham Goedewaagen. In de jaren 30 werd onder meer ook de Rotterdammer Jaap Gidding aangetrokken. In de oorlog ging ook Hans van Norden bij Goedewaagen werken. Zeer opmerkelijk was de participatie van schilder Chris de Moor en tenslotte van potter Zweitse Landsheer die met Van Norden aan de basis van het Inca kunstaardewerk stond. Van Norden werd in 1960 door zijn assistant Piet de Jong opgevolgd.

Goedewaagen-Distel, decor Tulipa, C.A. Lion Cachet, 1928.

Goedewaagen, lusterbrand, schildering Willem van Norden; research Dirk Abraham Goedewaagen, 2e helft jaren 30.

Otterlo - Nederlands Tegelmuseum
0318-591 519 /
www.nederlandstegelmuseum.nl

Mijn Jas hangt bij Aap; expositie met kapstoktegels uit schoolgebouwen; t/m 14 augustus 2016.

In kleuter- en basisscholen waren in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw vaak tegels geplaatst met herkenbare bloemen, dieren en voorwerpen. De tegels waren een herkenningspunt waar kinderen hun jas of andere spullen konden ophangen.

Veel schoolgebouwen in het interbellum zijn gebouwd onder architectuur van de Amsterdamse School. In de gangen bij de klaslokalen werden meestal een dertig- tot veertigtal tegels aangebracht met duidelijke afbeeldingen van vooral dieren, maar ook gebruiksvoorwerpen, gebouwen en bloemen. Onder elke tegel was een

Kapstoktegels.

kledinghaak bevestigd, zodat de kinderen hun jas konden ophangen bij een dier of een voorwerp, en dat gedurende een heel schooljaar. Dus Jan hing zijn jas op bij de pauw, Nellie bij het paard, Marie bij de koe, enzovoort.

Tegenwoordig hangen de vier- en vijfjarigen (de leerlingen uit groep 1 en 2 hun jas op bij hun naam omdat zij al op jongere leeftijd kunnen lezen. Het waren de schoolhoofden die met hun onderwijsteam de kapstoktegels introduceerden. Naast de herkenbaarheid hadden de tegels ook een heemkundig en educatief karakter. Heemkundig in de zin van kennis uit de directe omgeving: dieren en bloemen.

Door de afbraak van oude schoolgebouwen is de afgelopen decennia veel materiaal verloren gegaan. Toch zijn hier en daar in ons land nog scholen te vinden waar dit type tegel aanwezig is. Soms is ook te achterhalen wanneer en door welke fabriek de tegels geleverd zijn.

De tentoonstelling is samengesteld met museumvriend en verzamelaar Marten Boonstra, die veel onderzoek doet naar deze kapstoktegels.

Roermond - Cuypershuis
0475-359 102 /
www.cuypershuisroermond.nl

Design Derby 1815-2015, het mooiste uit 200 jaar design uit België en Nederland; t/m 2 oktober 2016.

De tentoonstelling vertelt het verhaal van twee eeuwen design uit België en Nederland. Van beide landen worden de beste ontwerpers en ontwerpen naast en tegenover elkaar belicht - van de verfijnde ambachtelijkheid van onze zuiderburen tot het meer conceptuele design in eigen land.

Aan de hand van een 21-tal thema's wordt geïllustreerd hoe wooncultuur,

economie en politiek het karakter van de vormgeving voortdurend laten evolueren. Door werk van o.a. Berlage, Van de Velde, Stockmans, Rietveld, Wolfers en Copier maken bezoekers kennis met de ontwerppraktijken van Nederland en België.

Ruim 250 geselecteerde designobjecten worden belicht in het Cuypershuis Roermond. In chronologische volgorde en parallel aan elkaar toont het museum een variatie van rijk bewerkt zilver, glaswerk en keramiek tot hedendaagse meubels en grafisch design.

Van de art nouveau van Victor Horta tot de vroegste huishoudelijke apparaten van Philips en van de schoenontwerpen van Jan Jansen tot Maarten van Severens iconische stoelontwerp; de tentoonstelling onthult opvallende overeenkomsten en verrassende verschillen tussen de twee landen.

Veendam - Veenkoloniaal Museum
0598-364 224 /
www.veenkoloniaalmuseum.nl/

Dorus Roovers, Veluws kunstenaar herontdekt in Groningen; t/m 18 september 2016.

Dorus Roovers (1897-1953) is een flamboyant kunstenaar. Geboren in Rotterdam, trekt hij na zijn studie de wijde wereld in om zich, zoals vele kunstenaars, na een poosje te vestigen op de Veluwe. Putten wel te verstaan. Hij stelt zijn atelier open voor andere schilders. Niemand minder dan Pablo Picasso exposeert bij hem. Roovers is een opvallende verschijning in het dorp.

Op initiatief van Geert Hendrik Streurman, een van de oprichters van het Veenkoloniaal Museum te Veendam en voormalig lid van Groninger Kunstenaarskring De Ploeg, exposeert Dorus Roovers in 1941 met eigen werk in het museum. Tijdens de oorlog sluit hij zich aan bij het verzet tegen de Duitsers. In 1943 duikt hij onder en lijkt spoorloos verdwenen.

Het werk van Dorus Roovers raakt na zijn dood in 1953 in de vergetelheid. Zijn vrouw verkoopt een groot deel van zijn schilderijen aan een Franse kunsthandelaar, wat vermoedelijk een van de redenen is dat zijn werk in Nederland schaars is.

Dorus Roovers wordt op 22 oktober 1897 geboren in Rotterdam en volgt daar lessen aan de Academie voor Beeldende Kunst en later aan de Academies in Parijs en München. In 1935 vestigt hij zich op de Veluwe zoals veel kunstenaars in die jaren. Hij begint in Putten een klein atelier: d'Olde Deel. Roovers bouwt een deel van de schuur uit tot expositieruimte en exposeert daar onder andere werk van Charley Toorop, Pablo Picasso, Jo Bezaan, Kees van Dongen en vele anderen. Hij raakt betrokken bij het verzet tegen de Duitsers en duikt in 1943 onder. Hij lijkt van de aardbodem te zijn verdwenen maar blijkt naar het noorden te zijn gevlucht. Hij duikt onder in de stad Groningen, in Ulrum en later in Ter Apel. Na de oorlog gaat hij terug naar het zwaar door de oorlog getroffen Putten. In 1951 vestigt hij zich in Kootwijkerbroek en start er opnieuw een atelier.

Bij het Veenkoloniaal Museum Veendam leeft in 2014 de gedachte om de allereerste kunstexpositie - die werd georganiseerd in 1941 - te herhalen.

Het museum is er in geslaagd om 75 jaar na de eerste expositie, een nieuwe Dorus Roovers-expositie samen te stellen, met onder andere veel werk uit zijn onderduikperiode. Er zijn een twintigtal doeken getraceerd, onder andere in Ulrum, Nieuwe Pekela, Paterswolde, Schoonoord en Hilversum. Verder geeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed werk van Roovers in bruikleen, evenals museum De Tien Malen in Putten en het Groninger Museum.

Het oeuvre van Dorus Roovers bestaat naast enkele figuurstukken voornamelijk uit landschappen en bloemstillevens. Zijn landschappen zijn expressionistisch, fel van kleur en geschilderd met een zeer pasteuze verftoets. Er zijn onmiskenbaar overeenkomsten met het werk van Groninger Kunstenaarskring De Ploeg, met wie Roovers in contact stond. Een terugkerend thema in zijn landschappen zijn

Dorus Roovers, vlashokken, 1941.

Dorus Roovers, bloemstilleven.

hooimijten en korenschoven. Ook toen de kunstenaar tijdens de Tweede Wereldoorlog ondergedoken zat in de provincie Groningen, is hij blijven schilderen. Veel van zijn werk heeft dan ook het Groninger landschap als onderwerp.

Roovers heeft zich behalve door het expressionisme, ook laten inspireren door het kubisme, wellicht gestimuleerd door de periode die hij in Frankrijk heeft doorgebracht. Een mooi voorbeeld zijn de twee bloemstillevens die het Veenkoloniaal Museum in bruikleen krijgt van het Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Woerden - Stadsmuseum Woerden
0348-431 008 /
www.stadsmuseumwoerden.nl
Jeugdvrienden, Leo Gestel & Cornelis Vreedenburgh;
2 juli 2016 - 15 januari 2017.

Woerden bracht twee internationaal bekende kunstenaars voort: Leo Gestel en Cornelis Vreedenburgh. Beiden zijn eind negentiende eeuw in Woerden geboren en getogen, ze waren even oud en zaten bij elkaar in de klas. Er ontstond vriendschap tussen de jongens toen bleek dat ze allebei een grote liefde en talent voor tekenen bezaten. Later ontwikkelden de kunstenaars zich en bewandelden ze stilistisch heel verschillende wegen. Toch onderhielden de jeugdvrienden hun hele leven contact.

Tussen Leo Gestel en Cornelis Vreedenburgh ontstond een vriendschap toen ze op de lagere school bij elkaar in de klas zaten. Gestel schrijft hier in 1933 over: "Kees Vreedenburgh zat vóór mij op de Christelijke school […]. Wij waren beide de 'artiesten' van de klas. Bij iedere gelegenheid werden er leien vol getekend." Vooral in de periode rond 1900 hadden de jongens veel contact en werkten ze samen buiten in het Groene Hart.

Ondanks hun verschillende stijl, werkwijze en sociale kring, was de band met Cees heel belangrijk voor Leo: "[…] aan de vriendschap met Kees Vreedenburgh te Woerden en later in Noorden en Nieuwkoop onderhouden, heb ik de prettigste en meest collegiale herinneringen. Er is een tijd geweest later dat we elkaar weinig zagen dat ieder zijn weg zocht en vond. Nu de latere jaren in Blaricum wonend, terwijl Vreedenburgh in 't nabije Laren verblijf houdt, spreken we elkaar nog wel eens en halen we hartstochtelijk nu al dertig jaar oude herinneringen op die alle nog levendig in ons zijn gebleven."

Leo Gestel (1881-1941)

Leendert Gestel werd op 22 november 1881 geboren in Woerden. Gedurende zijn gehele carrière bleef Gestel zijn stijl ontwikkelen. Aanvankelijk werkte hij in een academische trant maar na reizen naar

Parijs hanteerde hij een luministische en divisionistische stijl. In 1914 ondernam hij een reis naar Mallorca waar zijn kubisme tot een hoogtepunt kwam. Hierna volgden Bergen en de Beemster waar Gestels werk aansluiting vond bij de Bergense School: een realistische, wat hoekige en donkere trant. In 1929 brandde Gestels atelier in Bergen af, waar minstens 400 werken stonden opgeslagen in voorbereiding op een expositie. Na dit drama vestigde hij zich in Blaricum waar hij oervrouwen tekende en vissers en boeren afbeeldde als ruige volkstypen. De laatste tien jaar van zijn leven kwam Leo door maagkwalen minder aan zijn kunst toe. Hij werkte niet meer in olieverf maar maakte wel grote tekeningen van sneeuwlandschappen in Blaricum. In 1941 overleed hij, vier dagen na zijn zestigste verjaardag.

Cornelis Vreedenburgh (1880-1946)

Cornelis Vreedenburgh bleef zijn leven lang trouw aan het impressionisme van de Haagse School. Hij ontwikkelde daarin een karakteristieke stijl met toepassing van korte, vaak kleurige verftoetsjes die aan het luminisme doen denken. Zijn onderwerpen waren overwegend landschappen en plasgezichten maar ook Amsterdamse stad- en havengezichten. Hij reisde veel, vooral in het Middellandse Zeegebied (met name Saint-Tropez) en Palestina waar hij prachtige zuidelijke landschappen schilderde. De laatste jaren van zijn leven leed Cornelis aan de ziekte van Parkinson. Hij schilderde toen nog maar weinig en overleed in 1946.

(bij Heino) - Kasteel het Nijenhuis
0572-388 188 / www.museumdefundatie.nl
De lyriek van het landschap. Een overzicht van 100 jaar expressionistische landschapsschilderkunst in Nederland.

Deze tentoonstelling is gelijktijdig met de tentoonstelling WILDEN - Expressionisme van 'Brücke' en 'Der Blaue Reiter' in het museum in Zwolle. Te zien is hoezeer de verschillende vormen van expressionisme rond 1900 van invloed zijn geweest op de Nederlandse schilderkunst, met name het landschapsgenre. Die invloed duurt zelfs voort tot op de dag van vandaag. De lyriek van het landschap toont schilderijen van Piet Mondriaan, Jan Sluijters, Leo Gestel, Jan Wiegers, Wim Oepts, Eugène Brands, Nicolaas Wijnberg, Pieter Defesche, Ger Lataster, Armando, Jan Cremer, JCJ van der Heyden, Leon Adriaans, Jeroen Krabbé, Marc Mulders, Robert Zandvliet en vele anderen.

"Het groote verschil tusschen mij en de oudere generatie is dit, dat ik bij mijn

Jan Altink, Reitdiepsdijk, 1928, olieverf op karton.

schilderen uitga van de innerlijkheid en zóó wil komen tot een uiterlijken vorm, terwijl de oudere generatie de uiterlijkheid schildert en dan als toegift tracht er de innerlijkheid in te brengen." Zo verwoordde Jan Sluijters ruim een eeuw geleden het onderscheid tussen de impressionisten en expressionisten. De impressionisten werkten volgens hem van buiten naar binnen, de expressionisten van binnen naar buiten. Ontstaan rond 1900 in Parijs kwam de nieuwe mode van felle kleuren en een krachtige penseelvoering in Nederland pas echt goed op gang in de decennia daarna. Met de schilderijen van de Bergense School en de Groningse kunstenaarsvereniging De Ploeg beleefde het expressionisme in de jaren '20 en '30 een hoogtepunt.

Tentoonstellingen uitgebreid beschreven in eerder verschenen uitgaven van 'Rond 1900'

Alkmaar - Museum Alkmaar
072-5489 789 / www.stedelijkmuseumalkmaar.nl
Gerrit Willem van Blaaderen (1873-1935), Modernist in Bergen;
t/m 28 augustus 2016.

Amsterdam - Stedelijk Museum Amsterdam
020-5732 911 / www.stedelijk.nl
Wonen in de Amsterdamse school;
t/m 28 augustus 2016.

Den Haag - Louis Couperusmuseum
070-3640 653 / www.louiscouperusmuseum.nl
Van zero tot kleine zielen; van 10 jaar galerij Orez naar 20 jaar museum;
t/m 6 oktober 2016.

Domburg - Marie Tak van Poortvliet Museum
0118-584 618 / www.marietakmuseum.nl
Dubbeltentoonstelling De zaak Piet Mondriaan – Mondriaan in Domburg;
t/m 3 juli 2016.

Drachten - Museum Dr8888
0512-515 647 / www.museumdrachten.nl
Holland Dada and the International Context;
t/m 18 september 2016.

Elburg - Museum Elburg
0525-681 341 / www.museumelburg.nl
Kuno Brinks - Een wereld in lijnen;
t/m 2 juli 2016.

Katwijk - Katwijks Museum
071-401 3047 / www.katwijksmuseum.nl
Bottema, kunstenaarsfamilie;
t/m 25 juni 2016.

Laren - Singer Museum
035-539 3939 / www.singerlaren.nl
Franse modernisten. Een uitzonderlijke Franse particuliere kunstverzameling;
t/m 28 augustus 2016.

Purmerend - Purmerends Museum
0299-472 718 / www.purmerendsmuseum.nl
Symbolen in de collectie;
t/m 18 september 2016.

Zwolle - Museum de Fundatie
0572-388 188 / www.museumdefundatie.nl
Groningen - Groninger Museum
050-3666 555 / www.groningermuseum.nl
WILDEN - Expressionisme van 'Brücke' en 'Der Blaue Reiter';
t/m 18 september 2016.

www.vvnk.nl

SECRETARIAAT
De Zeven Provinciën 1
2253 3T Voorschoten
071 - 576 46 08
secretaris@vvnk.nl

REDACTIE ROND 1900
TEKSTEN
Ben Stork
050 - 720 00 18
redactie@vvnk.nl

VORMGEVING
Eef de Hilster

webmaster@vvnk.nl

MIX Papier FSC FSC® C015452